
POSJETA RUDOLFA HABSBURŠKOG CETINJU

Jovan Muhadinović

The paper deals with one of the most important visits to Montenegro. It is about the visit of Prince Rudolf, heir to the throne of Austria-Hungary, to Cetinje. While staying in Kotor, near the Montenegrin border, the Prince decided to visit our country with his wife and entourage. This paper describes how the announcement of this visit was received in the poor and small principality.

Crna Gora, svojim položajem, u planinama, iznad mora, vjekovima je bila destinacija koja je privlačila interesovanje savremenog svijeta. Nepoznata, divlja, poput vazda užarene buktinje, bila je dom slobodoljubivog naroda, koji je opstajao u njenim surovim klancima. Posjetio je broj avanturista, novinara koji su ostavili zapise života koji su u njoj zatekli. Zemlja koja je sa svih strana bila pritisnuta težinom velikih imperija privlačila je oficire, emisare, naučnike, slikare.

Među zabilježenim posjetama značajno mjesto zauzima i ona koja će se desiti 1885. godine. Cetinje, prijestonicu Crne Gore, posjetio je prestolonasljednik jedne od najpoznatijih imperija ondašnje Evrope, Austrougarske. Princ Rudolf Habsburški, sin Franca Jozefa, austrougarskog cara, u pratnji svoje vjerenice i rođaka nadvojvode Johana, najavio je svoj dolazak.

Dinastija Habsburg, potiče od Rudolfa I (1218–1291)¹, koji je bio njemački nadvojvoda i kralj. Od 13. vijeka ova plemićka porodica će imati preimućstvo među njemačkim državama. Oni će biti vladarska kuća koja se u Evropi najduže održala na tronu, praktično punih 7 vjekova (13–20. vijek). Jedan od njihovih najvećih poduhvata bio je poraz nanesen Turcima pod Bečom, u 16. vijeku. Dugovječnost vladanja ove porodice pripisuje se njihovoj prilagodljivosti. Stotinama godina svaki teški period u kojem su se zatekli, Habsburgovci su uspjeli da iskoriste. Ne vezujući se nikad za religiju ili neko posebno područje, imali su samo jedan cilj, opstanak njihove loze na tronu. Turci već jednom poraženi od Habsburga, uspjeće opet da dođu do Beča, 1683. godine. Austrijanci su sa saveznicima, uz teške gubitke i neizvjesnu situaciju, odbili tursku vojsku. Ovaj osmanski poraz dovešće do oslobođenja i pripajanja Ugarske koja je bila pod turskom vlašću. Drugi turski slom pod Bečom, će se pokazati kao ključan, jer nakon njega dolazi do spore, ali sigurne propasti Osmanskog carstva.²

Rudolf Habsburški (1858–1889), prestolonasljednik Austrijskog, potom Austrougarskog carstva bio je sin cara Franca Jozefa (1830–1916), praunuka čuvene austrijske carice Marije Terezije (1717–1780).³ S obzirom na ovakvu istoriju i porijeklo austrijske dinastije, potpuno je jasno oduševljenje crnogorskog dvora i javnosti posjetom ovog princa.

Jedan od prvih arhivskih dokumenata u kojem se spominje prolazak princa Rudolfa sa svojom svitom, blizu granica Crne Gore, datiran je na 15. februar 1885. godine. U pismu crnogorskom kapetanu Zakariji u Baru, od strane Ministarstva inostranih djela navedeno je da će princ proći kroz Spič, koji

¹ Shonbrunn Palace, *Guide to the palace*, Wien, 2014, str. 8.

² A. J. P. Tejlor, *Habsburška monarhija*, Zagreb, 1990, str. 4–8.

³ *Shonbrunn Palace*, nav. djelo, str. 8–9.

Nadvojvoda Rudolf, prestolonasljednik Austrougarske
(izvor: Richard Barkeley, *The Road to Meyerling*, Literary Licencing, 2013)

je tada bio teritorija austrijske krune. Naređeno je da ukoliko se desi da austrijska povorka prođe crnogorskim vodama, istoj budu učinjene „dostojne počasti prema pravilima pomorskih zakona naravno bez topova“. U odsustvu ministra inostranih poslova, ovaj dopis je potpisao njegov službenik N. Tatar.⁴

Narednog dana vijest koju će dobiti vojvoda Šako Petrović Njegoš, od ministra inostranih djela, i svog rođaka, vojvode Boža Petrovića Njegoša sa Cetinja biće od velike važnosti za malenu i siromašnu Crnu Goru. U njoj je najavljena posjeta prestolonasljednika Rudolfa Habsburškog i njegove pratnje Crnoj Gori. U pismu dostavljenom vojvodi Šaku u Nikšić piše sljedeće:

⁴ Državni arhiv Crne Gore, Ministarstvo unutrašnjih djela – kapetanu Zakariju u Bar, br. dok. 79, f.56, 15. 02. 1885.

„...dolazi ovde prestolonasljednik austrijski s' njegovom knjaginjom i s' njegovijem rođakom Nadvojvodom Jovanom-N. N. V. V. samo će prenoćiti ovde, a nadvojvoda ostanuće da malo proputuje po Crnoj Gori. Ja ću ga pratit do Danilova Grada otolen će on preko Ostroga u Nikšiće. Gospodar ti naređuje da ga dočekaš sa sviema onima počastima koe pripadaju Njegovom Visokom rodu i činu. Kuća Gospodareva pod Trebjesu da mu je naredna ti ćeš ga dočekat na Slivlju i u stan odvesti trebaće mu straže i pratnja...”⁵

Glas Crnogorca javlja da je 15. februara 1885. godine u Kotor stigao carević Rudolf sa suprugom. Priređen mu je svečani doček, tom prilikom su gradska muzika i srpska garda svirali carsku himnu. Carević je izvršio pregled vojske i vratio se na svoj parobrod. Sat vremena po dolasku princa, u Kotor se uputio crnogorski knjaz Nikola I Petrović Njegoš. Ispred gradskih vlasti sačekao ga je general Blažeković, a potom i gradski načelnik. Pred gradskom kućom odsvirana je crnogorska himna. Nakon ukazanih počasti Knjaz je primljen na parobrod kod prestonasljednika Rudolfa.⁶

Vojvodi Šaku Petroviću Njegošu će još jednom biti rečeno, da knjaževska kuća pod Trebjesom mora biti u savršenom stanju za doček nadvojvode Johana, rođaka prestolonasljednika Rudolfa Austrijskog. Vojvoda Šako je trebalo da na Slivlju sačeka gosta.⁷

Crnogorski dvor je gledao da uvijek goste, posebno ovakvog renomea, dočeka najbolje što može. U tu svrhu morala je da

⁵ DACG, MUD, vojvoda Božo Petrović Njegoš – vojvodi Šaku Petroviću Njegošu u Nikšić, br. dok. 190, f. 56, 16. 2. 1885.

⁶ *Glas Crnogorca*, 17. 02. 1885, str. 3.

⁷ DACG, MUD, vojvoda Božo Petrović Njegoš – vojvodi Šaku Petroviću Njegošu u Nikšić, br. dok. 309, f. 56, 1885.

posluži crnogorska trpeza, sa najboljim jelima. Rijeke u Crnoj Gori na kojima se lovilo tradicionalnim načinom i gdje se pazilo na ulov, u svojim vodama imale su vrhunsku ribu. Sa Cetinja je naređeno vojvodi Šaku Petroviću Njegošu da organizuje ulov ribe za ovu veoma specifičnu priliku. U Crnoj Gori je gostoljubivost bila obaveza, posebno kad su u pitanju ovako važni gosti. Uprkos teškoj situaciji i čestim gladnim godinama, svaki Crnogorac gledao je da zadnjim zalogajem ugosti posjetioca svoga doma. Pismo ćemo prenijeti u cjelosti upravo zbog sadržaja, koji sve ovo potvrđuje:

„Gnu Šaku Petroviću

Nikšić

Kao što znaš trećeg marta dolaze Prestolonasljednik i Prestolonasljednica austrijska, usljed čega trebovaće u Sv. Dvor nekoliko ribe iz Crnogorskih rijeka, pa mi je naređeno da ti javim da rečeš tamošnjim najvještima ribarima da uredi grib i da ga 1. Marta rano bače, na ono mjesto đe su lovovi bili kad je dolazio Knjaz Bavarski. Nadajući se da će uloviti ne manje negoli prijed, naredićeš da se iz griba izabere jedno 60 komata i to manjijeh pas-trvica koje odma da se metnu u snijeg ili led i utovare u krošnje i na najbržu ruku pošlju na Cetinje. Ako bi se ribe ufatilo više negoli se traži treba je odma i na novo dok je živa bačiti u vodu.

Božo Petrović“⁸

Posljednja rečenica navedenog citata dovoljno opisuje situaciju u Crnoj Gori, gdje se pažljivo vodila briga o zalihama hrane (u ovom slučaju viška ribe), koja je često nedostajala na trpezi.

Serdaru, vojvodi Savu Plamencu je takođe javljeno na Vir, da bude u pripravnosti za sve što bi moglo zatrebati za ovako važan

⁸ DACG, MUD, vojvoda Božo Petrović Njegoš – vojvodi Šaku Petroviću Njegošu u Nikšić, br. dok. 195, f. 56, 1885.

dogadaj. Naređeno mu je da dođe na Cetinje, jer mora biti u delegaciji koja će dočekati prestolonasljednika Rudolfa i njegovu suprugu⁹, princezu Stefaniju od Belgije¹⁰.

Kako se radilo na uljepšavanju crnogorske prijestonice, Cetinja, za doček Rudolfa Habsburškog i njegove supruge, najbolje prenosi cetinjski list *Glas Crnogorca*:

„Slavoluci za doček austrijskih Preštolonašljednika, napreduju u velike. Duž cijele glavne ulice pobodeno je veliko kolje koje će se obaviti lovorikom te napraviti slavoluci. Druge pobočne ulice čiste se i uljepšavaju. Na svim krajevima varoš se izgrađuje i uljepšava...”¹¹

Na dan 9. marta, našoj maloj zemlji će se ukazati ova velika posjeta, a uzbuđenje javnosti je bilo ogromno:

„Naša skromna Prijestonica obučena je danas u svečano ruho, jer se naređuje, da u svoju sredinu primi rijetke goste, kakve do danas Krstac nije puštavao kroz svoje tijesne klanice.

Još koji čas pa će kroz kapije naše varoši, zelenilom i zastavama ukrašene, uljesti njihova Carska i Kraljevska Veličanstva Prestolonašljednici Austro-Ugarske Veliki Vojvoda Rudolf i Velika Vojvotkinja Stefanija, visoki gosti Njihovijeh Visočanstava našega Knjaza i Knjaginje.

Kad to kažemo i sad se spremamo, da sa dostojnom poštom dočekamo i pozdravimo tako visoke goste, prvo što nam na um pada: to je da su gosti Njihovijeh Visočanstava našega Knjaza i Knjaginje – gosti Crne Gore.

⁹ DACG, MUD, vojvoda Božo Petrović Njegos – serdaru, vojvodi Savu Plamencu na Vir, br. dok. 197, f.56, 1885.

¹⁰ *Shonbrunn Palace*, nav. djelo, str. 9.

¹¹ *Glas Crnogorca*, 24. 02. 1885, str. 3.

Crna Gora ima puno razloga da sa takvim raspoloženjem dočeka i pozdravi Visoke Goste svoga Knjaza Gospodara, jer su to gosti koji nam dolaze iz susjedne i prijateljske zemlje; to su gosti koji stoje najbliže srcu uzvišenog Vladaoca te zemlje; to su gosti koji će nekad, kad volja Božja bude, vladati moćnom i silnom jednom Carevinom, kojoj se granice dodiru sa granicama naše mile Otadžbine.

Što takvi gosti od tolike važnosti i visine, čine posjetu našoj zemlji, malenoj i siromašnoj, mi se tijekom dičimo i ponosimo.“¹²

Vlada na Cetinju je ovom prilikom organizovala i odgovarajući muzički doček, koji za tadašnju Crnu Goru nije bio uobičajen. Iz Boke je tražen dolazak iskusnih muzičara, umjetnika. Kako se radilo o prestolonasljedniku Austrougarske, čiji je sastavni dio tada bio i grad Kotor, Crnogorcima se izašlo u susret. Sve zakazane „službe“ koje je ovaj orkestar već imao su odložene. Pri tome je pomogao kotorski general Blažeković, koji se zauzeo da obaveze kotorskog orkestra, preuzme vojnička muzika. Muzika – orkestar je imao 29 članova. Prevoz instrumenata, članova orkestra, kao i ishrana bio je trošak crnogorske Vlade. Ukoliko na dvoru bude bal, iz orkestra su obećali dobar i kvalitetan koncert. Muzičari su tražili dnevnicu od 140 forinti.¹³

Glas Crnogorca će još jednom, krajem marta, pomenuti ovu značajnu posjetu. Tom prilikom će dati opis svečanosti koje su se odvale na Cetinju, prilikom primanja austrougarskih prestolonasljednika. Za carski par se pripremio prolaz kroz „trijumfalnu kapiju“, gdje će ih dočekati crnogorska svita i

¹² *Glas Crnogorca*, 09. 03. 1885, str. 1.

¹³ DACG, MUD, Pero sa Cetinja – Jakšiću u Kotoru, br. dok. 66, f.56, 04. 03. 1885.

odabrani varošani. Plotunima iz topova i zvonima crkava pozdravljeni su austrougarski gosti. U delegaciji za doček su bile istaknute vojvode i serdari. Prije ulaska carske kočije istupili su službenici princa Rudolfa, baron Rostič i pukovnik Milinković. Kakav je utisak ostavljen na prisutne najbolje će reći sljedeći citat:

„Sad dolećeše četir kao ugljen crna, a kao žeravica živa vrančića, upregnuta u velika elegantna kola. U tim kolima sa desne strane sjedaše Njezino Carsko i Kraljevsko Visočanstvo, Velika vojvotkinja i Austrijska Prestolonašljednica. Do nje Njezino Visočanstvo naša Knjaginja

Za njima podalje od trijumfalne kapije zaustaviše se kola iz kojih izađoše: njegovo Carsko i kraljevsko Visočanstvo, Veliki Vojvoda i Prestolonašljednik Austrijski Rudolf, u paradnom odijelu austrijskog maršala, sa lentom Danilovoga ordena i Njegovo Visočanstvo naš Knjaz.“¹⁴

Opštinski kmet, Jovan Piper je carski par, po starom crnogorskom običaju, dočekao uz hljeb i so. Pored članova knjaževske porodice i značajnih varošana prestolonasljednicima austrijskog trona predstavljeni su i cetinjski duhovnici na čelu sa mitropolitom Mitrofanom Banom. U 7 sati uveče je poslužena je večera, na kojoj je svirala muzika. Sjutra dan su gosti odvedeni na Belveder, crnogorski vidikovac iznad varoši.¹⁵

Prestolonasljednički par koji je posjetio Crnu Goru, 1885. godine, neće ispuniti sudbinu koja im je bila predodređena. Neće naslijediti carski tron Austrougarskog carstva. Nekoliko

¹⁴ *Glas Crnogorca*, 17. 03. 1885, str. 1–2.

¹⁵ *Glas Crnogorca*, 17. 03. 1885, str. 2.

Doček prestolonasljednika Rudolfa Habsburškog na Cetinju
(izvor: Arhiv Istanbul Univerziteta – Istanbul)

godina nakon ove posjete, sin austrougarskog cara Franca Jozefa, izvršio samoubistvo, u svojoj lovačkoj kući u Mejerlingu.¹⁶

Smrt princa Rudolfa, tokom narednih decenija, čak i vijek kasnije, biće predmet mnogih priča. Carski dvor je gledao da na sve načine spriječi da istina o ovom događaju dođe u javnost. Zbog toga će se oko Rudolfovog života i smrti ispredati razne legende.

¹⁶ *Shonbrunn Palace*, nav. djelo, str. 69.

Sudbina mladog princa tumačena je i kroz genetiku carske loze Habsburga. Incestoidni brakovi nijesu bili rijetkost, posebno kad su dinastije u pitanju. Rudolfovi otac i majka bili su oboje unučad Maksimilijana od Bavarske. Njihovi rođaci na bavarskom tronu imali su poremećaje, kao posljedicu rođaćkih brakova.¹⁷ Na prvi pogled Rudolf nije pokazivao nikakve znake mentalnog poremećaja, međutim, uvijek je strijepio od neke opasnosti. Od rane mladosti imao je morbidnu fasciniranost smrću. Koristio je priliku kad god je moguće da gleda ljude kako umiru, da sluša njihov posljednji dah. Prilikom prisustva jednoj obdukciji, zatražio je i ljudsku lobanju, koju je potom držao na svom stolu u kabinetu. Sudbinu da bude veliki političar, osporilo mu je što nije imao podršku svog oca. Franc Jozef je, poput svojih prethodnika, pokušavao da vlada čvrstom rukom. Mladi princ, što je bilo neuobičajeno za jednog prestolonasljednika, bio je više sklon idejama liberalizma. Želio je jake veze sa Zapadom, ali nije bio sklon simpatisanju Bizmarka i njegovog makijavelističkog načina vladanja koji je smatrao pogubnim za svoju domovinu. U razgovorima je hvalio Francusku, izražavajući velike simpatije prema njenom republikanskom ustrojstvu i liberalnom poretku. Vidio je superiornom u odnosu na Njemačku koja je bila vojnička država. Njemačka, iako ujedinjena, za njega je bila: „Cijeli cirkus malih kraljeva i prinčeva koji se povinuju caru.“ Država ustrojena na sili, koju je policija i vojska usadila u narod. Javno iskazivanje republikanskih simpatija i njemačke antipatije jednom habsburškom princu nije mu moglo ići u prilog. Naročito kad se znalo da Austrougarska zavisi od njemačke vojne podrške. Politička situacija u kojoj je bila monarhija, za Rudolfa je bila

¹⁷ Richard Barkeley, *The Road to Meyerling*, Literary Licencing, 2013, str. 128–129.

zastarjela, fanatična i bio je siguran da će to dovesti do njene propasti.¹⁸

U pismima prijateljima govorio je da je ideja nacionalizma koja je na snazi u zemlji, a sprovodi je njegov otac, najobičnija brutalnost. Smatrao je da je to napad na „duhovne i kulturne prednosti kosmopolitizma, koje ideja o jednakosti nacija, donosi čovječanstvu.“ U jednom takvom pismu 1882. godine je istakao sljedeće:

„Smatram da je neprijateljstvo nacija i rasa presudan korak unazad, i karakteristično je da upravo ovi elementi, neprijateljski raspoloženi prema napretku u Evropi, zagovaraju ove principe i koriste ih.“¹⁹

Rudolfovi progresivni stavovi su mu pravili sve veće probleme. Bečka vlada je znala da prestolonasljednik neće lako odustati od svojih stavova i da će gledati na svaki način da je obori. Strah vladajućih krugova i članova dinastije postajao je sve veći. Carevog sina-jedinca, nijesu mogli otvoreno napasti, zato su radili sve da ga kompromituju u očima oca i austrijske javnosti. Kroz monarhiju su širili priče o njegovom razvratnom i kafanskom životu.²⁰

Austrougarska, iako oslabljena, polagala je nade u širenje preko Balkana i konačni obračun sa carskom Rusijom. Prestolonasljednik je znao da taj potez ohrabruju brojni njemački krugovi. Izvor njegovih najvećih strahova je bio da će to dovesti do sloma njegove domovine. Zato je i prezirao njemačku politiku²¹. Bizmarka, kancelara Njemačke, smatrao je

¹⁸ Isto, str. 153–155.

¹⁹ Richard Barkeley, *nav. djelo*, str. 158.

²⁰ Isto, str. 163.

²¹ Isto, str. 167.

čovjekom koji je Austrougarsku koristio „kao pion u diplomatskoj igri.“ Prinčevi pozitivni stavovi 1883. godine, o autonomiji i slobodi koju je izborila Mađarska u okviru monarhije, donijeće dodatnu nepopularnost.²²

U društvu svoje žene Stefanije, Rudolf će prvi put proputovati Balkanom 1883. godine.²³ Druga posjeta balkanskim zemljama²⁴ 1885. godine napraviće mu velike probleme. Austrijski politički krugovi su bili bijesni zbog njegovog pomirljivog stava prema slovenskim zemljama. Slovenske simpatije prema jednom habsburškom princu za njih su bile dolivanje ulja na vatru, u problemu mnogonacionalnog statusa monarhije. Prinčev potez biće deklarisan ne samo kao opozicioni rad prema državi već i prema njegovom ocu.²⁵

Prestolonasljednik se uprkos ogromnom pritisku dvora i javnosti, trudio da zadrži optimizam. Misiju za spas otadžbine smatrao je svojim prioritetom. Nadao se da će Austrougarska opstati, iako je pretpostavljao krvave sukobe u bliskoj budućnosti. Pozitivne misli će mu ugroziti teška bolest. Nije se znalo tačno koja je bolest u pitanju, ali mu je zdravlje bilo ozbiljno ugroženo. Smrt princa Ludviga II Bavorskog, njegovog rođaka, 1886. godine, sa kojim je imao blizak odnos, dodatno će ga pogoditi.²⁶

Udarac koji Rudolf nikad nije prebolio, bilo je očevo ignorisanje. Franc Jozef je bio protivnik bilo kakve politike, izuzev aktuelne, carsko-apsolutističke. Vlada je uživala carevo bezrezervno povjerenje, što je princa još više deprimiralo. On, kao, očev jedinac, prestolonasljednik trona, bio je očevo veliko

²² Isto, str. 170.

²³ Isto, str. 181.

²⁴ Jedna u nizu zemalja koje je posjetio bila je i Crna Gora, 1885. godine, što je centralni dio ovog teksta.

²⁵ Richard Barkeley, *nav. djelo*, str 187–188.

²⁶ Richard Barkeley, *nav. djelo*, str. 198–199.

razočaranje. Nikad nije osjećao očevu bliskost. Brak sa Stefanijom nije mu bio dovoljan. Znao je često da je pošalje na odmor u banje, kao i da vješto izbjegava njene želje za drugim djetetom. U svojim pismima supruzi govorio je da je i dalje voli, ali da ona ne može da otkloni njegovu usamljenost.²⁷

Bizmarkova moć se naglo povećala 1887. godine. Austrijski princ se sve više lomio gledajući kako njegov otac, Franc Jozef postaje marioneta njemačkog kancelara. U zastrašujućoj budućnosti vidio je slom Austrougarske, zemlje kojom su vjekovima vladali njegovi preci, i njeno utapanje u Njemačko carstvo.²⁸ Pokušavao je da aktivacijom u vojsci pronađe svoj mir, tako što je 1888. godine postao vrhovni komandant Armije. Međutim, veliki broj obaveza, stalan rad, vojnička hrana bili su preveliki izazov i samo su povećavali njegove frustracije. Tada počinje da koristi morfijum, i sve više se odaje alkoholu.²⁹

Princ Rudolf će 1888. godine upoznati mladu djevojku, baronicu Mariju Vetseru, koja će mu se činiti kao početak svega, ali će u stvari oni jedno drugom biti, kraj svega, pa i života. Njihova ljubav biće otkrivena, sprečavana i nesrećna.³⁰ Psihički izmoren, razočaran, suočen sa nemogućnošću jedinog izlaza – u ljubavi sa Marijom, prestolonasljednik je tonuo sve više. Više puta je svojoj bivšoj ljubavnici Mici Kaspar govorio o samoubistvu. Čak joj je predlagao pakt – zajedničko okončavanje njihovih života, što je ona shvatala kao šalu. Sve češće je sa prijateljima vodio razgovore o smrti, o njenoj nepoznanici, o strahu od iste.³¹

²⁷ *Isto*, str. 219–220.

²⁸ *Isto*, str. 223.

²⁹ *Isto*, str. 234–237.

³⁰ *Isto*, str. 256.

³¹ *Isto*, str. 270–271.

Baronica Marija Vetsera

(izvor: Richard Barkeley, *The Road to Meyerling*, Literary Licencing, 2013)

Krajem januara 1889. godine prestolonasljednik se zaputio u svoju lovačku kuću u Mejerlingu.³² Vrlo brzo mu se pridružila i baronica Vetsera. Svoj dugo planirani pakt Rudolf je ipak potpisao. Potpisao ga je sa ovom sedamnaestogodišnjom djevojkom, koja je na to pristala, ludo zaljubljena u njega. Par dana kasnije, potpuno nesrećan i doveden do sloma, ubio je svoju ljubavnicu i sebe.

Javnost će dugo vremena biti lišena istine o smrti princa Rudolfa, pričaće se mnoge priče, da je ubijen, otrovan. Kasnije pronađena oprostajna pisma koja je princ ostavio svojoj supruzi Stefaniји, govore drugačije:

„Oslobođena si mog prisustva i uznemirenosti; budi srećna. Budi dobra prema jednoj maloj³³; ona je sve što ostaje od mene...”³⁴

³² Isto, str. 281.

³³ Mislio je na njihovo jedino dijete, ćerku, veliku vojvotkinju Elizabetu

Mariju.

³⁴ Richard Barkeley, *nav. djelo*, str. 304.

U svojem posljednjem obraćanju majci, istinu o njihovoj smrti potvrđuje i mlada baronica. Tražila je oproštaj od svoje majke, govoreći da ne može živjeti bez prinčeve ljubavi. Htjela je da budu zajedno sahranjeni, i da će biti srećnija u smrti nego u takvom životu.³⁵

Monografije objavljene na osnovu pregleda građe o životu ovog Habsburga osporavaju legende o njegovoj smrti. Istraživanjem obuhvaćen život, govori o teškoj djetinjstvu i životu ovog carevića. Prestolonasljednik Rudolf Habsburški bio je jedna darovita, inteligentna ličnost, sa pogledima vizionara. Živio je kratko u vremenu u kojem nije prepoznata njegova borba za opstanak domovine i njegovi progresivni i humani pogledi na svijet.

Bez obzira na tragičnu sudbinu princa Rudolfa, njegova posjeta Crnoj Gori bila je jedna od najznačajnijih u našoj istoriji do kraja 19. vijeka. Austrougarska, iako krajem ovog stoljeća, nije sila kao nekad, ipak je, bila susjed vrijedan strahopoštovanja. Sa slavnom prošlošću, velikim uticajem u Evropi, održaće sliku moćne zemlje sve do konačne propasti 1918. godine. Posjeta njenog prestolonasljednika Crnoj Gori, koja se tada tek uključuje u savremene tokove ondašnjeg svijeta, bila je od ogromnog značaja.

³⁵ *Isto*, str. 294.

Literatura:

Arhivski fondovi

- DRŽAVNI ARHIV CRNE GORE, Fond Ministarstva unutrašnjih djela, f. 56.

Monografije

- Richard Barkeley, *The Road to Meyerling*, Literary Licencing, 2013.

- A. J. P. Tejlor, *Habsburška monarhija*, Zagreb, 1990. godine.

Vodiči

- *Shonbrunn Palace, Guide to the palace*, Wien, 2014.

Novine

- *Glas Crnogorca*, februar – mart 1885. godine.